

Sygn. akt I ACa 191/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 30 czerwca 2016 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący	:	SSA Bogusław Dobrowolski
Sędziowie	:	SA Krzysztof Chojnowski (spr.) SA Bogusław Suter
Protokolant	:	Małgorzata Sakowicz - Pasko

po rozpoznaniu w dniu 24 czerwca 2016 r. w Białymstoku

na rozprawie

sprawy z powództwa **M. P.**

przeciwko **R. R.**

o zapłatę

na skutek apelacji powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w Białymstoku

z dnia 13 października 2015 r. sygn. akt VII GC 157/15

I. **oddala apelację;**

II. **zasądza od powoda na rzecz pozwanego kwotę 2.700 złotych tytułem zwrotu kosztów procesu za drugą instancję.**

(...)

UZASADNIENIE

Powód M. P. wnosił o zasądzenie na jego rzecz od pozwanego R. R. kwoty 128.785 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 4 kwietnia 2013 r. do dnia zapłaty tytułem kary umownej zastrzeżonej na wypadek odstąpienia od umowy wraz z kosztami procesu, w tym kosztami zastępstwa procesowego.

Nakazem zapłaty wydanym w postępowaniu upominawczym w dniu 19 listopada 2014 r. Sąd Okręgowy w Białymstoku uwzględnił w całości żądanie pozwu.

W sprzeciwie od powyższego nakazu zapłaty pozwany R. R., kwestionując roszczenie powoda, wniósł o oddalenie powództwa w całości o zasądzenie od powoda na jego rzecz kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Wyrokiem z dnia 13 października 2015 r. Sąd Okręgowy w Białymstoku oddalił powództwo, zasądając jednocześnie od powoda na rzecz pozwanego kwotę 3.617 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego.

Orzeczenie to zapadło w oparciu o następujące ustalenia faktyczne:

W dniu 16 lipca 2012 r. strony zawarły umowę o roboty budowlane, w ramach której powód (wykonawca) zobowiązał się do kompleksowego wykonania budynku mieszkalno-usługowego (...) w B. i oddania zamawiającemu (pozwanemu) za wynagrodzeniem inwestycji pod nazwą „Budynek mieszkalno-usługowy (...) w B. przy ul. (...) wraz z kompleksową infrastrukturą techniczną i zagospodarowaniem terenu inwestycji”.

Pozwany za wykonane prace zobowiązywał się zapłacić powodowi wynagrodzenie w kwocie netto 2.575.700 zł, powiększone o podatek VAT (§ 6 ust. 1 i 2 umowy). Wynagrodzenie zawierało wszystkie koszty kompletnego wykonania przedmiotu umowy, w tym koszty czynności, usług i świadczeń, które zapewniał powód. Koszty związane z realizacją przedmiotu umowy i utrzymaniem placu budowy, a poniesione przez pozwanego w związku z działaniami powoda, miały być refakturowane na wykonawcę, a w szczególności były to koszty związane z zużyciem wody, energii elektrycznej, zajęciem terenu, wywozem śmieci, ochroną obiektu, kosztami telefonów stacjonarnych, zużyciem energii cieplnej z sieci MPEC (§ 6 ust. 3). Strony postanowiły, iż wynagrodzenie płatne będzie częściami, odpowiadającymi miesięcznemu postępowi robót. Termin płatności faktur wynosił 30 dni, licząc od daty przyjęcia jej przez pozwanego (§ 6 ust. 6). W sytuacji zaś korzystania przez wykonawcę z usług podwykonawców, warunkiem płatności faktury było każdorazowo przedstawienie przez powoda aktualnych na datę płatności faktury oświadczeń jego podwykonawców o niezaleganiu z zapłatą należnego im wynagrodzenia (§ 6 ust. 10).

W § 8 umowy uregulowano kwestię kar umownych. W ust. 2 zapisano, iż wykonawca zapłaci zamawiającemu karę umowną równą 5% wynagrodzenia, o którym stanowi § 6 ust. 1 umowy, w przypadku odstąpienia od umowy lub w inny sposób rozwiązania umowy przez zamawiającego na skutek zdarzeń, za które odpowiedzialności ponosi wykonawca.

W § 9 strony unormowały przypadki, w których możliwe było odstąpienie od umowy. Wykonawca mógł odstąpić od umowy między innymi w przypadku opóźnienia zamawiającego w zapłacie choćby części jakiegokolwiek należności przysługującej wykonawcy względem zamawiającego przez okres co najmniej 14 dni od dnia wymagalności, po uprzednim pisemnym zawiadomieniu (§ 9 ust. 2 pkt 1).

Za wykonane prace powód wystawił cztery faktury VAT.

Faktura nr (...) z dnia 3 września 2012 r. na kwotę 546.750 zł brutto (506.250 zł netto) została opłacona w ratach, poza kwotą 5.062,50 zł, która została zatrzymana przez pozwanego tytułem kaucji gwarancyjnej, wynoszącej 1% kwoty netto wskazanej na fakturze.

Faktura nr (...) z dnia 30 października 2012 r. na kwotę 1.826,55 zł (brutto) została opłacona w całości w dniu 19 grudnia 2012 r.

Faktura nr (...) z dnia 6 listopada 2012 r. na kwotę 400.140 zł brutto (370.500 zł netto) została opłacona w ratach, poza kwotą 3.705 zł stanowiącą kaucję gwarancyjną.

Faktura nr (...) z dnia 3 grudnia 2012 r. na kwotę 299.754 zł brutto (277.550 zł netto) została opłacona w dniu 22 lutego 2013 r. jedynie do wysokości 25.000 zł i 5.380,14 zł.

Pismem z dnia 4 lutego 2013 r. powód wezwał pozwanego do zapłaty należności z faktur VAT nr (...) w terminie 14 dni od daty otrzymania pisma pod rygorem złożenia oświadczenia o odstąpieniu od umowy na podstawie § 9 ust. 2 pkt 1.

Z uwagi na nie zastosowanie się przez pozwanego do tego wezwania, powód pismem z dnia 4 marca 2013 r. złożył oświadczenie o odstąpieniu od umowy i wezwał do opłacenia wszystkich finansowych zaległości. Prosił także o wyznaczenie w ciągu 7 dni terminu, w którym przeprowadzona zostanie inwentaryzacja placu budowy i nastąpi rozliczenie wykonanych prac budowlanych nie ujętych w poprzednich protokołach. Pismo to pozwany otrzymał w dniu 6 marca 2013 r.

W prawomocnym wyroku z dnia 29 stycznia 2014 r. wydanym w sprawie o sygn. akt VII GC 113/13 Sąd Okręgowy w Białymstoku uznał oświadczenie powoda o odstąpieniu od umowy za skuteczne.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd uznał powództwo za niezasadne. Wskazał, że zastrzeżenie kary umownej w § 8 ust. 3 umowy łączącej strony naruszało art. 483 § 1 k.c. Przepis ten stanowi bowiem, że można zastrzec w umowie, że naprawienie szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania niepieniężnego nastąpi przez zapłatę określonej sumy (kara umowna). Tymczasem w niniejszej sprawie kara miała kompensować odstąpienie od umowy, które następowało w wyniku braku świadczenia wynagrodzenia, a więc niespełnienia świadczenia pieniężnego. Skoro zaś odstąpienie od umowy nastąpiło z uwagi na niewykonanie przez pozwanego zobowiązania pieniężnego (zapłaty wynagrodzenia) i nie istniały inne obowiązki niepieniężne pozwanego, których niewykonanie mogłoby uprawniać do odstąpienia od umowy, kara umowna jest sprzeczna z art. 483 § 1 k.c., stanowiąc nieważne postanowienie umowne (art. 58 § 1 i § 3 k.c.)

Niezależnie od tego Sąd stwierdził, że przy uznaniu skutecznego zastrzeżenia przedmiotowej kary umownej, żądanie pozwu nie mogło zostać uwzględnione z powodu skutecznego dokonania potrącenia na rozprawie w dniu 12 sierpnia 2015 r. sumy 13.525,88 zł oraz 178.800,25 zł, jako wyegzekwowanych należności z nakazu zapłaty wydanego w niniejszej sprawie. Zdaniem Sądu w okolicznościach rozpoznawanej sprawy mamy do czynienia ze świadczeniem nienależnym, o którym mowa w art. 410 k.c., a które skutecznie zostało przedstawione do potrącenia przy spełnieniu przesłanek z art. 498 k.c.

W świetle powyższego Sąd nie podjął rozważania pozostałych zarzutów, o kosztach postępowania rozstrzygając na podstawie art. 98 k.p.c.

Apelację od tego wyroku wywiódł powód, który zaskarżając go w całości zarzucił naruszenie prawa materialnego, a w szczególności:

1) art. 483 § 1 k.c. w zw. z art. 484 § 1 k.c. i art. 65 § 2 k.c. poprzez uznanie, że w § 8 ust. 3 umowy z dnia 16 lipca 2012 r. strony zastrzegły karę umowną na wypadek opóźnienia w płatności faktur, podczas gdy z treści § 8 ust. 3 umowy wprost wynika, że kara umowna została zastrzeżona na wypadek odstąpienia od umowy lub rozwiązania umowy w inny sposób i na wskazanej podstawie powód dochodził zasądzenia na jego rzecz kary umownej, co wyłącza zasadność badania przez Sąd podstawy odstąpienia od umowy;

2) naruszenie art. 483 § 1 k.c. w zw. z art. 494 k.c. wskutek uznania, że mimo skutecznego odstąpienia od umowy w dalszym ciągu dla oceny skuteczności zastrzeżenia kary umownej badany jest charakter podstawy odstąpienia od umowy (pieniężny, niepieniężny), mimo że po skutecznym odstąpieniu od umowy wszelkie świadczenia są świadczeniami prawnie nieistniejącymi, więc nie można już z tego względu uznać, że kara umowna zastrzeżona na wypadek odstąpienia od umowy jest karą za niespełnienie takiego nieistniejącego świadczenia;

3) naruszenie art. 353¹ k.c. w zw. z art. 65 § 2 k.c. i § 8 ust. 3 umowy z dnia 16 lipca 2012 r. poprzez wydanie przez Sąd I instancji rozstrzygnięcia w oparciu o badanie podstawy odstąpienia od umowy i przyjęcie, że zastrzeżenie kary umownej na rzecz powoda jest nieważne z uwagi na pieniężny charakter zobowiązania pozwanego, mimo że strony zastrzegły prawo dochodzenia kary umownej na rzecz wykonawcy za odstąpienie od umowy, co wyłącza możliwość badania podstawy odstąpienia od umowy.

Wskazując na powyższe wnosił o zmianę wyroku poprzez uwzględnienie powództwa w całości na koszt pozwanego.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja nie zasługuje na uwzględnienie.

Sąd Okręgowy poczynił w przedmiotowej sprawie prawidłowe ustalenia faktyczne, które Sąd Apelacyjny w całości podziela i przyjmuje za własne. Ustalenia te na obecnym etapie postępowania nie były zresztą kwestionowane. Nie było zatem sporne, że łącząca strony umowa przewidywała możliwość odstąpienia od niej m.in. na skutek braku terminowej płatności wynagrodzenia. Poza sporem pozostawało też, że powód skutecznie odstąpił od umowy, co zostało potwierdzone wyrokiem Sądu Okręgowego w Białymstoku z dnia 29 stycznia 2014 r. wydanym w sprawie o sygn. akt VII GC 113/13. Wywiedziona przez powoda apelacja opierała się na twierdzeniu, że skoro skutecznie odstąpił on od umowy, to wyłączona jest możliwość badania podstawy takiego odstąpienia i należy mu się kara umowna.

Stanowisko powoda nie jest słuszne. Z art. 483 § 1 k.c. wynika bowiem, że kara umowna jest związana z odpowiedzialnością odszkodowawczą za szkodę spowodowaną niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązania niepieniężnego (poszczególnymi przejawami nienależytego wykonania zobowiązania). Odstąpienie od umowy zaś nie jest ani nienależytym wykonaniem zobowiązania, ani niewykonaniem zobowiązania, lecz wykonaniem przez jedną ze stron stosunku obligacyjnego uprawnienia prawnokształtującego, realizowanego na podstawie postanowienia zawartego w umowie wzajemnej (art. 395 § 1 i art. 492 k.c.) albo wynikającego z przepisów ustawy (ogólnych – art. 491 i art. 493 k.c. oraz szczególnych, np. art. 560 § 1, art. 635, art. 636 § 1 i art. 640 k.c.). W klauzulach umownych przewidujących karę umowną na wypadek odstąpienia od umowy nie chodzi bowiem o swego rodzaju sankcję finansową wobec dłużnika z umowy wzajemnej za samo skorzystanie przez stronę przeciwną z uprawnienia do odstąpienia od umowy, lecz o karę w znaczeniu art. 483 § 1 k.c., której celem jest naprawienie szkody spowodowanej przez dłużnika niewykonaniem zobowiązania wynikającego z umowy, od której odstąpiono (por. uchwała SN z dnia 18 lipca 2012 r., sygn. akt III CZP 39/12, opubl. LEX nr 1271627). W konsekwencji ocena skuteczności zastrzeżenia kary umownej na wypadek odstąpienia od umowy nie może być oderwana od oceny, na czym polegało niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania (tak też SN w wyroku z dnia 7 lutego 2007 r., sygn. akt III CSK 288/06, opubl. LEX nr 274191 oraz SA w W. w wyroku z dnia 6 marca 2014 r., sygn. akt I ACa 1112/13, opubl. LEX nr 1466975). Jeśli zaś odstąpienie od umowy spowodowane jest wyłącznie niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem świadczenia pieniężnego przez jedną ze stron, kara umowna, zastrzeżona na wypadek odstąpienia od umowy z tej przyczyny, stanowi naruszenie zakazu wynikającego z mającego bezwzględnie obowiązujący charakter art. 483 § 1 k.c. (por. wyrok SA w Warszawie z dnia 13 kwietnia 2011 r., sygn. akt I ACa 1135/10, opubl. LEX nr 1168760). Skoro więc w niniejszej sprawie podstawą odstąpienia od umowy było jedynie nieterminowe realizowanie przez pozwanego świadczenia pieniężnego polegającego na płatności umówionego wynagrodzenia (co było poza sporem), to trafna była ocena Sądu Okręgowego, że naliczenie kary umownej w takiej sytuacji, jako naruszające przepis art. 483 § 1 k.c., było niedopuszczalne, przez co uznać je należy za nieważne w rozumieniu art. 58 § 1 i 3 k.c.

Podkreślić tu trzeba, że ramach łączącej strony umowy o roboty budowlane do odstąpienia powoda od tej umowy mogło dojść także na podstawie przepisów k.c. z powodu niewykonania przez inwestora obowiązków o charakterze niepieniężnym, co dawałoby podstawę do żądania umówionej kary. Co więcej, można założyć, że w ramach swobody umów strony mogą ustalić sankcję za samo odstąpienie od umowy (oderwaną od przyczyn odstąpienia), jednakże, z uwagi na bezwzględnie obowiązujący charakter normy art. 483 § 1 k.c., sankcja taka nie może być karą umowną. Ta bowiem została przewidziana wyłącznie na wypadek niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania niepieniężnego. Powód w niniejszej sprawie nie powoływał się, że strony uzgodniły w umowie taką pozaustawową sankcję, lecz przez cały tok procesu odwoływał się do pojęcia kary umownej i przepisów ją regulujących, co nie mogło okazać się skuteczne z wyżej przywołanych przyczyn.

Na marginesie nadmienić trzeba, co uczynił też Sąd pierwszej instancji, że roszczenie dochodzone przez powoda w niniejszej sprawie, uwzględnione pierwotnie nakazem zapłaty, zostało przez niego wyegzekwowane przed przywróceniem terminu do wniesienia sprzeciwu. W rezultacie także z tej przyczyny konieczne byłoby oddalenie powództwa, nie jest bowiem możliwe wydanie wyroku zasądzającego sumę pieniężną, której domaga się powód, a

która znajduje się już w jego posiadaniu. Powstałby bowiem tytuł egzekucyjny uprawniający do kolejnego świadczenia w tej samej wysokości, co z oczywistych względów jest niedopuszczalne.

Z przedstawionych względów Sąd Apelacyjny oddalił apelację (art. 385 k.p.c.), o kosztach postępowania odwoławczego orzekając na podstawie art. 98 § 1 i 3 k.p.c., art. 99 k.p.c. i art. 108 § 1 zd. 1 k.p.c. Zasądzoną od powoda na rzecz pozwanego kwotę 2.700 złotych stanowi wynagrodzenie pełnomocnika pozwanego będącego radcą prawnym, którego wysokość została określona na podstawie § 6 pkt 6 w zw. z § 12 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (t. j. Dz. U. z 2013 r., poz. 490).

(...)